

Det våras för politiken

Trettiotvå artiklar om politik, medier och samhälle

Sören Holmberg och Lennart Weibull (red)

ALLT JÄMNARE PÅ KÄRNKRAFTSFRONTEN

SÖREN HOLMBERG

Kärnkraftsfrågan politiserades i mitten av 1970-talet. Det opinionsmönster som etablerades då gäller alltjämt. Kärnkraftsmotståndarna är fler än kärnkraftsanhängarna.¹ Det är fler svenskar som långsiktigt vill avveckla kärnkraften än som vill ha den kvar (Holmberg, Westerstahl och Branzén 1977). Men opinionsläget blir allt jämnare. Andelen personer som vill avveckla kärnkraften på lång sikt är fortfarande större än andelen som vill utnyttja kärnkraften. Men kärnkraftsmotståndarnas försprång krymper. I den senaste SOM-mätningen 2001 höll sig andelen som långsiktigt ville avveckla kärnkraften kring 40 procent medan andelen som istället ville använd kärnkraften var cirka 35 procent. Övriga 20-25 procent har ingen åsikt. Olika enkätfrågor ger något olika resultat men trenden är densamma (se tabellerna 1 och 2). Kärnkraftsmotståndarna tappar samtidigt som kärnkraftsanhängarna vinner ökat stöd.

Opinionsframgången för kärnkraftsanhängarna har dock inte inneburit att tanken på att nysatsa på kärnkraften och bygga nya reaktorer fått någon riktig vind i seglen. Andelen personer som vill satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden har hållit sig mellan 5-10 procent under senare år, 9 procent år 2001. Dock, vid tiden för folkomröstningen 1980 var det endast 2 procent som ville bygga fler kärnkraftsreaktorer. Sett i ett tjugooårsperspektiv har alltså tanken på att bygga ut kärnkraften vunnit ökat stöd. De flesta kärnkraftsanhängare vill emellertid endast förnya befintliga reaktorer men inte bygga några nya. En åsikt som kanske kan betecknas som begränsat entusiastisk för kärnkraft – ja till det vi har men inte mer. Totalt sett omfattade denna åsiktsgrupp 29 procent av befolkningen i senaste SOM-undersökningen 2001.

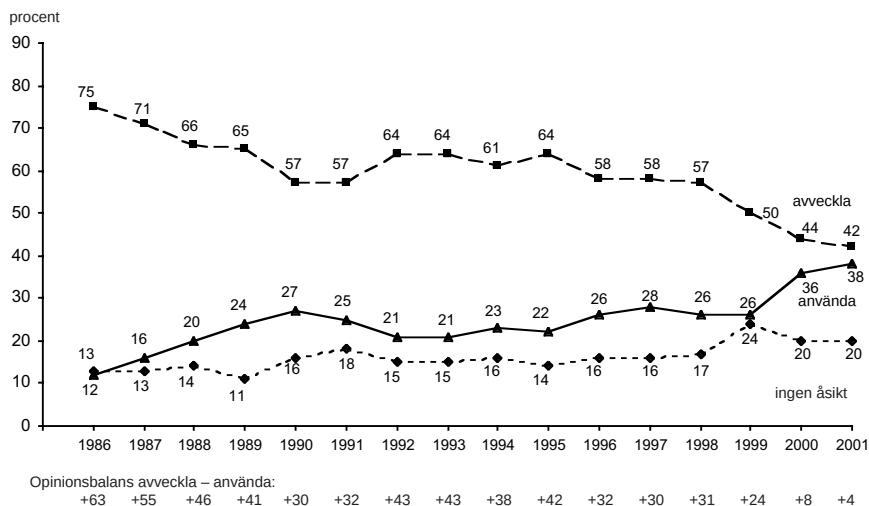
På motståndarsidan blir snabbavvecklarna allt färre. Andelen svenskar som vill avveckla kärnkraften till det gamla slutdatumet 2010 har minskat från 22 procent 1996 till 14 procent 2001. Åren omedelbart efter Tjernobylolyckan var tanken att avveckla kärnkraften till 2010 en majoritetsståndpunkt med stöd av 68 procent 1986 och 52 procent 1987 (Holmberg 1995). Den mest populära ståndpunkten bland dagens kärnkraftsmotståndare är att avveckla kärnkraften långsamt. Totalt 28 procent av svenska folket ansluter sig till åsikten att "avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut." Det kan betyda att avvecklingen är klar först om tjugio, trettio eller kanske t o m fyrtio år. En bekväm ståndpunkt kan man tycka. Uppskjut till morgondagen vad du inte vill uppleva idag. För alla dessa kärnkraftsmotståndare är ett skarpt läge långt borta. Deras inställning kan karaktäriseras som att de i princip är emot kärnkraft, men i praktiken kan leva med den länge än.

Tabell 1 Åsikter om kärnkraftens långsiktiga användning i Sverige (procent)

fråga: "Vad är din åsikt om kärnkraftens långsiktiga användning som energikälla i Sverige?"

åsikt	1996	1997	1998	1999	2000	2001
avveckla kärnkraften senast till år 2010	22	19	17	16	15	14
avveckla kärnkraften, men använd de kärnkraftsreaktorer vi har tills de har tjänat ut	31	32	40	34	29	28
använd kärnkraften och förnya efterhand kärnkraftsreaktorerna, men bygg inga fler	18	19	21	19	26	29
använd kärnkraften och satsa på fler kärnkraftsreaktorer i framtiden	6	7	5	7	10	9
ingen bestämd åsikt/ej svar	23	23	17	24	20	20
summa procent	100	100	100	100	100	100
antal personer	1779	1754	1740	1703	1704	1739

Kommentar: Frågeformuleringen år 2000 och 2001 skiljer sig något åt från formuleringen åren 1996-1999.

**Figur 1 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt?
Opinionsutvecklingen 1986-2001 (procent)**

Kommentar: Se tabell 1 för enkätfrågans utformning år 2001. Svarsalternativ 1-2 har definierats som 'avveckla' medan svarsalternativ 3-4 klassificerats som 'använda'. Åren 1986-1995 respektive 1996-1999 användes delvis annorlunda utformade enkätfrågor.

Tabell 2 Avveckla kärnkraften på lång sikt

påstående: ”Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften?”

åsikt	SOM 1998	SOM 1999	SOM 2000	SOM 2001
mycket bra förslag	22	21	22	19
ganska bra förslag	25	23	22	21
varken bra eller dåligt förslag	21	22	21	23
ganska dåligt förslag	16	16	18	17
mycket dåligt förslag	13	13	12	14
ej svar	3	5	5	6
summa procent	100	100	100	100
antal personer	3561	3503	1842	3638
andel bra	47	44	44	40
andel dåligt	29	29	30	31
övertikt bra förslag	+18	+15	+14	+9

Nedgången i andelen kärnkraftsmotståndare har dock inte ändrat de grundläggande mönstren när det gäller vilka sociala eller politiska grupper som tenderar att vara för respektive emot kärnkraft. Kvinnor, yngre personer och landsbygdsbor är fortfarande relativt sett mest skeptiska till kärnkraft som energikälla. Mest positiva är män, äldre personer och storstadsbor. Resultaten känns igen sedan 1970-talet. Partipolitiskt är också mönstret välkänt sedan länge. Mest kärnkraftsnegativa är mp-, v- och c-sympatisörer medan moderata sympatisörer är mest positiva. Jämfört med resultaten 2000 har alla partiers sympatisörer blivit något mer positiva till att använda kärnkraften, mest påtagligt bland centerpartiets anhängare (se tabell 3).

Det statistiska sambandet mellan partisympati och kärnkraftsåsikt är relativt högt. Kärnkraftsfrågan är fortfarande partipolitiserad på massnivå. Mätt med sambandsmåtten *eta*, som kan variera mellan .00 och 1.00, blir värdet .33 år 2001. Något lägre än de flesta tidigare mätningar under 1980- och 1990-talen och klart lägre än under 1970-talet när motsvarande *eta*-värden höll sig kring .45-.50, men fortfarande på ungefär samma nivå som under de senaste tio-femton åren (Holmberg 1999). En tendens till minskad partipolitisering finns med andra ord, om än långsam.

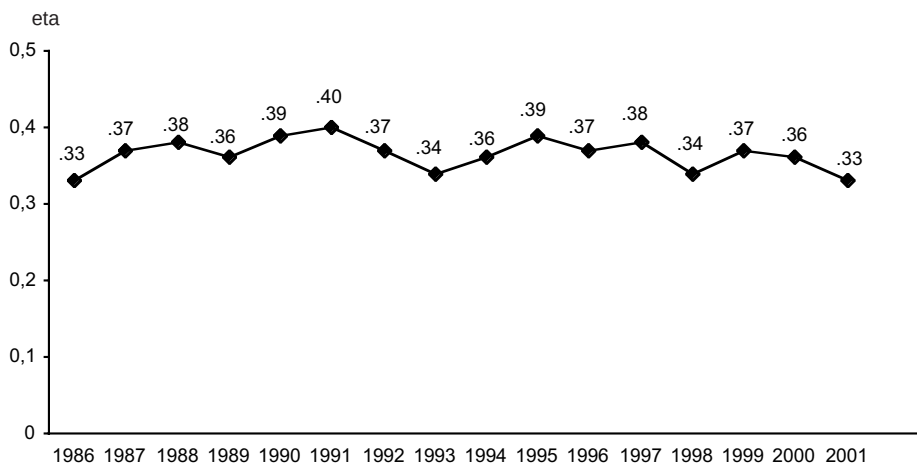
Resultaten i figur 2 visar de exakta *eta*-värdena för kopplingen mellan svenska folkets partisympatier och kärnkraftsåsikter under åren 1986-2001. Det är inte bara medieforskningen som har sina i allt väsentligt raka och stabila kurvor. Även väljarforskningen kan understundom presentera lika raka kurvor. Resultaten i figur 2 är ett sådant exempel. Sambandet mellan partisympati och kärnkraftsåsikt har inte förändrats mycket under de senaste femton åren. Partipolitiseringen kvarstår bland väljarna även om kärnkraftsfrågan inte längre uppfattas som ett viktigt problem av särskilt många människor. Kärnkraften tillhör inte längre de frågor som placerar sig högt på väljarnas dagordning (se kapitel 1).

Tabell 3 Avveckla eller använda kärnkraften på lång sikt efter social gruppstillhörighet och partisympati (procent)

	avveckla	använd	ingen åsikt	summa procent	antal personer	övertikt avveckla
kön						
man	38	49	13	100	840	-11
kvinnor	45	28	27	100	898	+17
ålder						
18-30	42	29	29	100	368	+13
31-60	43	41	16	100	923	+2
61-85	38	40	22	100	447	- 2
utbildning						
grundnivå	41	35	23	100	450	+6
mellanivå	40	39	21	100	857	+1
universitet/högskola	46	43	11	100	240	+3
bostadsort						
landsbygd	51	32	17	100	249	+19
tätort	43	38	19	100	404	+5
stad	40	40	20	100	520	±0
storstad	38	40	22	100	501	-2
partisympati						
v	60	24	16	100	191	+36
s	42	34	24	100	600	+8
c	54	30	16	100	98	+24
fp	49	42	9	100	65	+7
m	26	61	13	100	331	-35
kd	42	43	15	100	182	-1
mp	64	17	19	100	64	+47
övrigt parti	35	44	21	100	43	-9
inget parti	30	28	42	100	165	+2
samtliga	42	38	20	100	1739	+4

Kommentar: Intervjufrågan om kärnkraften redovisas i tabell 1.

Kärnkraften som politiska attityd har genom åren genomgått en märklig förändring. När frågan politiserades i mitten av 1970-talet var människors åsikter i stort sett orelaterade till den i Sverige dominerande vänster-högerdimensionen. Kärnkraftsmotståndare och kärnkraftsanshängare tenderade att återfinns såväl till vänster som till höger; i själva verket något oftare till höger än till vänster i de första mätningarna 1976 (Holmberg, Westerståhl, Branzén 1977, Holmberg och Asp 1984, Holmberg 1999:330). Men sedan dess har kärnkraftsattityderna ändrat karaktär. Kärnkraftsmotstånd har bland väljarna alltmer kommit att förknippas med vänsteråsikter och kärnkraftsförespråkande med högeråsikter. Korrelationen mellan kärnkraftsåsikt och

Figur 2 Sambandet mellan väljarnas partisympati och kärnkraftsåsikt 1986 – 2001 (eta)

Kommentar: Eta är ett sambandsmått som kan variera mellan .00 (lågt) och 1.00 (høgt). Antalet partier (oberoende variabel) har varierat genom åren. De var sju alla år utom 1991-1994 då de var åtta när ny demokrati var representerat i riksdagen. Partivariabeln har definierats som bästa parti. Kärnkraftsåsikterna (den beroende variabeln) har mätts med en fråga med fem svarsalternativ 1986-1995 och fyra svarsalternativ sedan 1996 (se tabell 1).

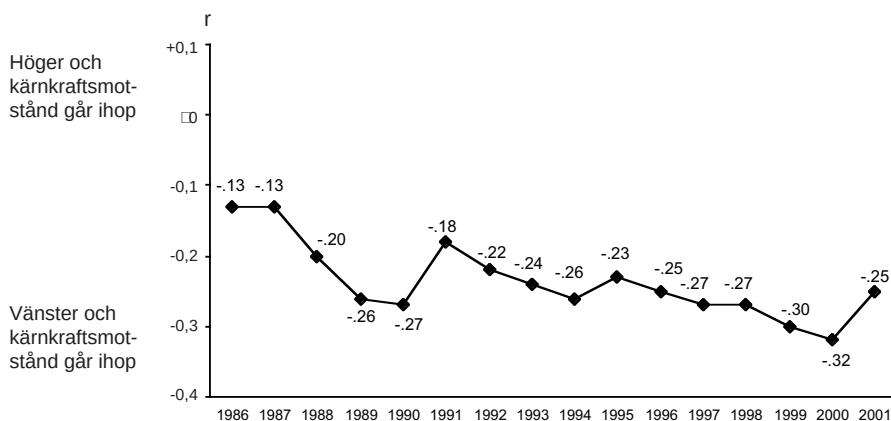
vänster-högerideologi har långsamt förstärkts. Kärnkraftsåsikter är inte längre en självständig och alternativ attityddimension i Sverige, skild från den traditionella vänster-högerkonflikten. Kärnkraften har tenderat att bli inkorporerad i vänster-högerdimensionen.

Den gamla vänster-högerdimensionen har besegrat och erövrat uppstickaren, som numera alltså är en före detta alternativ konfliktdimension. Eller mer nyanserat uttryckt, tendensen har varit sådan under de senaste decennierna, men helt erövrad har naturligtvis inte kärnkraftsdimensionen blivit. Korrelationen (r) mellan kärnkraftsåsikt och väljarnas subjektiva vänster-högerposition, som var omkring .00 åren kring folkomröstningen 1980 och kring -.15 till -.20 under slutet av 1980-talet, har de senaste åren hållit sig kring -.25 till -.30, där negativa värden betyder att vänster och kärnkraftsmotstånd går ihop. En ökande trend men än så länge långt ifrån ett hundraprocentigt samband. Kärnkraftsdimensionen uppvisar med andra ord fortfarande ett visst eget liv; som dessutom förstärkts något i den senaste mätningen 2001. Korrelationen mellan kärnkraftsåsikt och vänster-högerideologi minskade till -.25 från -.32 år 2000. Bakom denna förändring ligger framförallt att personer längst ut till vänster blivit något mindre positiva till att avveckla kärnkraften – från 81 procent 2000 som vill avveckla till 70 procent 2001. Lägg härtill att kärnkraftsopinionen

förändras något lite åt andra hållet längst ut till höger – från 25 procent som vill avveckla 2000 till 29 procent 2001 – och man förstår varför korrelationen minskat en aning.

Men huvudmönstret består. Kärnkraftsopinionen har fått en koppling till den ideologiska vänster-högerdimensionen. Vänster tenderar att gå samman med kärnkraftsmotstånd och höger med kärnkraftsförespråkande.

Figur 3 Sambandet mellan väljarnas kärnkraftsåsikter och självuppskattad vänster-högerposition (r)

Kommentar: Den subjektiva vänster-högerskalan är femgradig i SOM-studierna. Väljarnas kärnkraftsåsikter har mätts med fem svarsalternativ 1986-1995 och med fyra svarsalternativ sedan 1996 (se tabell 1). Korrelationskoefficienten (r) kan variera mellan -1.00 och +1.00.

I en föga vardagsnära fråga som kärnkraften kan förtroende spela en väl så viktig roll som ideologi. Få av oss har någon direktkontakt eller kännedom om kärnkraftens tekniska och naturvetenskapliga sidor. Vi måste förlita oss på vad diverse debattörer och informatörer säger oss. Förtroendet för kärnkraftsdebattens deltagare blir central. Budbärare vi litar på har lättare att nå fram än budbärare vi misstror. SOM-undersökningarnas förtroendemätningar av hur mycket människor litar på olika aktörer i kärnkraftsfrågan säger alltså något väsentligt.

Resultaten i tabell 4 visar att forskarna fortfarande toppar förtroendeligan klart med journalisterna i botten. Men för övriga aktörer kan vissa förskjutningar spåras. Tilltron till regeringen och statliga myndigheter är t ex på klar tillväxt sedan fyra-fem år tillbaka. Förtroendet för regeringen har ökat speciellt tydligt senaste året. Kanske har det allmänt ökade förtroendet för regeringen i terrorattackens fotspår även spritt sig till kärnkraftsområdet? En sådan tolkning vinner i trovärdighet när vi ser att tilltron till journalisternas energiinformation gått ned 2001, precis som all tilltro till olika slags medier minskade efter 11 september.

Tabell 4 Förtroende för olika aktörer i energi- och kärnkraftsfrågan. Andel svarspersoner som anger ett mycket stort eller ganska stort förtroende (procent)

fråga: ”Hur stort förtroende har Du för följande grupper när det gäller information om energi och kärnkraft?”

	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01
miljöorganisationer	57	65	63	64	61	64	69	68	65	71	67	59	59	65	59	55
kärnkraftsindustrin	36	46	47	49	58	52	45	48	42	45	45	41	52	53	52	54
regeringen	52	52	49	37	36	44	36	43	46	39	38	28	43	42	44	54
forskare	81	89	88	85	87	83	80	83	81	81	85	81	82	85	87	85
journalister	16	21	28	26	20	24	28	30	26	28	29	26	26	30	29	22
statliga myndigheter	40	40	44	35	36	38	36	45	42	41	40	33	45	47	56	58
kommunstyrelsen där Du bor												26	35	36	33	37
elbolagen																29

Kommentar: Frågan innehöll också svarsalternativen ganska litet respektive mycket litet förtroende. Personer som ej besvarat förtroendefrågorna (mellan 4-10 procent genom åren) är inte medtagna i procentbasen.

Förtroendet för miljöorganisationers kärnkraftsinformation är på väg nedåt. Siffran år 2001 är den lägsta som uppmätts i SOM sedan vi började undersökningarna 1986. För kärnkraftsindustrin däremot pekar förtroendekurvan åt andra hållet. Den pekar svagt uppåt sedan ett antal år. Resultatet 2001 är det näst högsta vi uppmätt för kärnkraftsindustrins förtroende. Endast mätningen 1990 uppvisar ett högre värde.

Trenderna går med andra ord hand i hand för budskap och budbärare. Kärnkraftsmotstånd och miljörörelse tappar opinionsstöd samtidigt som kärnkraftsförespråkare och kärnkraftsindustrin har vinden i ryggen. Så ser opinionsläget ut inför kampen om den fortsatta kärnkraftsavvecklingen och nedläggningen av Barsebäck II.

Noter

- ¹ Motståndare respektive anhängare till kärnkraften kan naturligtvis definieras på många olika sätt. I detta sammanhang utgår vi ifrån svarspersonernas åsikter om kärnkraftens långsiktiga varande i Sverige. Personer som vill avveckla på lång sikt definieras som kärnkraftsmotståndare medan personer som istället vill använda kärnkraften benämns kärnkraftsanhängare.

Referenser

- Holmberg, Sören, Westerståhl, Jörgen och Branzén, Karl 1977. *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm: Liber.
- Holmberg, Sören 1995. Kärnkraften II. I Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Det gamla riket*. Göteborg: SOM- institutet.
- Holmberg, Sören 1999. Kärnkraftsopinionen på tröskeln till 2000-talet. I Holmberg, S. och Weibull, L. (red) *Ljusnande framtid*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent 1984. *Kampen om kärnkraften*. Stockholm: Liber.